

VÁRI LÁSZLÓ

A háború támogatásától a békekezdeményezésekig

*A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy kapcsolatrendszere
1914–1919 között*

Dömötör Mihály m. kir. belügyminiszter 1920. május 18-án 1550/1920. res. rendeletével feloszlatta a magyarországi szabadkőművességet. „A szabadkőművességnek a háború felidézésében, a háború folyamán, majd pedig annak szerencsétlen országunkat balsikerül sújtott befejeztével a defetizmus és az általános destrukció-élesztgetésében, a forradalmak és a bolsevizmus felidézésében való tartós aknamunkája köztudomású tény...” Az indoklás szerint tehát a szabadkőművesség „felidézte” a háborút, és annak folyamán defetizmussal és destrukcióval aknáztá alá a nemzetet s hazáját, vallását, nemzetiségét megtagadta.¹

A nagypáholy betiltás előtti utolsó nagygyűlésén 1919. január 25-én ezzel szemben a hivatalos beszámoló után egyes hozzászólók éppen a szabadkőművességnek a béke irányába tett lépéseit kevesellték: „...a Symbolikus Nagypáholy a pacifista mozgalom és a béke érdekében nem tett eleget kötelességének a múltban. Az ország pacifista átalakulását, a békemozgalom vezetését tulajdonképpen a szabadkőművességnek kellett volna kezébe vennie és az egyedüli liga, amely megindult e szentélyben és működni akart, nem volt képes működést kifejezteni, mert a nagypáholy nem hagyta jóvá alapszabályait és munkarendjét.”² Majd egy másik hozzászóló: „Az egész világháborúban abból vizsgáztunk le, az csinálta ezeket az irtózatosszörnyűségeket [...] hogy [...] öncélnak tekintette magát a szabadkőművesség is. [...] Mert azt kérdelem: mit tett ez a szabadkőművesség [...]? A válasz igen egyszerű: semmi érdemlegeset, semmi olyant, amiért érdemes volt a szabadkőművességet életben tartani.”³

A következőkben a *Kelet* és a *Világ* cikkei, valamint a nagypáholy iratai alapján áttekintjük a túlzásoktól mentes valós történetet.⁴

A „Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1914. évi április hó 25. és 26-ik napjain tartott XXIX. Nagygyűléséről készült munkatábla”⁵ még a szokásos eseményekről számolt be: A szertartásos megnyitás, a nagymester humanizmusra és hazaszeretetre buzdító beszéde és

¹ A rendelet a „res.” jelzést viselte, azaz bizalmas volt, nem jelent meg a közlönyökben, ennek ellenére tartalma már a hónap végére kiszivárgott, a *Magyar Kurír* „hivatalos helyről” kapott értesülését a többi lap is átvette. Teljes szövege ismereteim szerint először Bakonyi Kálmán: *A magyar szabadkőművesek igazsága* (Budapest, 1927.) című kiadvány 11–12. oldalán jelent meg. Online: https://szk.mirahetze.org/wiki/Dömötör_Mihály_m._kir._belügyminiszter_feloszlatja_a_szabadkőműves_egyesuleteket (letöltés: 2021. febr. 26.)

² Illés Marcel hozzászólása a beszámolóhoz. *Kelet*, 1919. február, 17.

³ Fülöp Zsigmond hozzászólása a beszámolóhoz. *Kelet*, 1919. február, 18.

⁴ *Kelet*: A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy hivatalos közlönye, *Világ*: Liberális napilap, a polgári radikális elit lapja; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) P 1083, Magyarországi Symbolikus Nagypáholy.

⁵ MNL OL P 1083-I.-3.-(1914-1918), Ülésjegyzőkönyvek.

a határozatképesség ellenőrzése után az írásban kiosztott évi jelentésekhez néhányan hozzászólnak, majd elfogadják azt. Beszámolnak új páholyok megalakulásáról, megszavazzák a zárszámadást és a jövő évi költségvetést, és megválasztják az új számvizsgáló és felügyelőbizottságot. Az alkotmányhoz módosító javaslatok érkeznek, ezek megvitatását elhalasztják. A tisztújítás előtt még tiszteleti tagokat is választanak, elismerve ezzel szabadkőműves munkásságukat. A körkérdés során javaslat érkezik arra, hogy a nagypáholy nemzetközi konferenciákon tegyen lépéseket a fegyverkezés csökkentése érdekében. Az özvegypersely⁶ körzése és a munka szertartásos befejezése után láncbeszéd⁷ hangzik el. A második napon a megválasztott tisztikar fogadalomtétele során és az ünnepi beszédekre felkértek jóvoltából számos megnyilatkozás taglalja a szabadkőműves eszmeiséget és a gyakorlati teendőket. Természetesen a munkák utáni vakolás⁸ sem maradhat el. Úgy tűnik tehát, hogy nagyjából minden rendben folyik a világban és a szabadkőművességben. Aztán egyszer csak bekövetkezik a szarajevói merénylet, és egy hónapra rá az addigra jócskán felhalmozódott európai ellentétek háborúban csúcsosodnak ki.

A magyar szabadkőművesség a szokásos nyári szünetet élvezi, ebbe robban bele a július 28-i hadüzenet, a mozgósítás, majd a tényleges háború. Bókay Árpád⁹ nagymester a *Világ* hasábjain szól szabadkőműves testvéreire: „A hadüzenet megtörtént. Az első ágyulövessel pedig végleg elszabadulnak a gyűlölet fúriái: az ellenség fegyvereivel kénytelenek vagyunk szembeállítani a magunk fegyvereit, szurony ellen szuronyt, golyó ellen golyót, kard éle ellen a mi kardunk élet. [...] vigasztaljuk magunkat azzal, hogy nem mi kötöttük el láncainkról a gyűlölet fúriáit, hanem azok, akik bombavetőket és revolveres merénylőket küldöttek hozzánk [...] Ezekben a nehéz időkben az ország sorsa, a haza boldogulása attól függ, hogy mindenki megtegye kötelességét. [...] Alakítsatok szabadcsapatokat a nyomor elleni küzdelemre, ajánljátok föl szolgálataitokat a hatóságoknak kórházak felállítása és a sebesültek ellátása érdekében.”¹⁰

A *Kelet* új munkaeívi¹¹ első számának vezércikkében Bókay megismétli és részletesen kifejti a szabadkőművesek feladatait: a szeretet terjesztése, a nyomor csökkentése, segélyezés és az új társadalmi rend előkészítése. Most viszont a háború miatt minden erőt a segítségre, a feleségek, gyermekek támogatására, a harctéren érettünk vérzőkről való gondoskodásra kell fordítani.¹²

A szabadkőművesek hazafias megnyilatkozásai, az általuk felállított kórházak és segélyakcióik ellenére gyakoriak az ellenük intézett sajtótámadások. Már 1914 októberében a *Magyar Kultúra* című jezsuita folyóirat vádolja a szabadkőműveseket és konkrétan a Magyarországi Symbolikus Nagypáholyt a szarajevói merénylet kapcsán.¹³

⁶ Özvegypersely: a páholytagok adományait gyűjtik benne jótékonyági célokra.

⁷ Láncbeszéd: az összetartozást összefogódzkodással szimbolizáló, szertartást kísérő beszéd.

⁸ Vakolás vagy vakolási munka: a páholy munka utáni ünnepélyes közös étkezés.

⁹ Bókay Árpád (1856–1919), magyar belgyógyász, farmakológus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy nagymestere.

¹⁰ Dr. Bókay Árpád: *A magyar szabadkőművesekhez*. Világ, 5. évf. (1914) 178. sz., július 29. 7.

¹¹ A szabadkőműves munkaév a nyári szünet után, szeptemberben kezdődik.

¹² dr. Bókay Árpád, Nagymester: *A szabadkőművesség és a háború*. Kelet, 26. évf. (1914) 7. sz., szeptember, 1.

¹³ A cikk kérdésként sugallja a merényletet szervezők és a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy patronátusa alatt álló belgrádi páholy közötti kapcsolatot, analógiát lát a szerb Narodna Odbrana és a Galilei Kör, illetve a Társadalomtudományi Társaság között. Burján Károly: *A trónörökös meggyilkolása és a szabadkőművesség*. Magyar Kultúra, 2. évf. (1914) október 20. 203–206.

A háború ábrázolása a szabadkőműves sajtóban

Ha a háborúval kapcsolatban a *Kelet* további számaiban megjelent írásokat áttekintjük, megállapíthatjuk, hogy a segélyezést, a szabadkőműves kórházak felállítását és a rászorultak támogatását taglaló cikkekben a kötelező propagandapanelek súlya („hős katonáink”, „barbár ellenség”, „élethalál harc”, „önvédelem”) lassan, nagyon lassan eltolódik először a szenvedések ecsetelése, majd a békevágy kifejezése felé.

A hazai páholyok jótékonyági akciói mellett néhány esetben külföldi páholyok működéséről is szó esik. Mivel azonban a frontokon és határzárakon kívül az egyes országok szabadkőművességének kormányai mögötti felsorakozása is szétszaggatta a szabadkőműves testvériséget, ilyenekre nem nagyon adódik lehetőség. A német szabadkőművességről s az olaszról – amíg az antant oldalára nem állnak – közölnek információkat. Elég bizarr, amikor a német frontpáholyokról esik szó pozitív példaként, amelyek az elfoglalt belga és francia páholyházakban tartanak munkát, elújíva belőlük jogos tulajdonosaikat.¹⁴

Egy-két esetben előfordul hír az ellenséges országok szabadkőművességéről is, például amikor a kanadai csapatok Angliába érkező szabadkőműveseit az angol nagypáholy (United Grand Lodge of England, UGLE) ünnepélyesen fogadta.¹⁵

A *Világ* számos cikkében számolt be a szabadkőműves akciókról, ismertette a páholyok által fenntartott kórházak és egyéb karitatív szervezetek működését, közölte az e célokra felajánlott összegeket, és maga a lap is indított gyűjtéseket, ahol az adományozók gyakran páholyok, illetve páholytagok voltak.

A budapesti és vidéki páholyok rendre kórházzá alakították páholyházaikat (összesen 18 kórház létesült) a háborús sebesültek ápolására, amelyek 1915 közepéig, a katonai barakk-kórházak felállításáig működtek.¹⁶

A Kárpátokban folyói harcok során rommá vált Mezőlaborc helyreállítására mozgalmat indított a nagypáholy, s azt Kőművesfalva névre átkeresztelve építették újjá 1918 közepére.¹⁷

Levelezés és tárgyalások

Az 1914. augusztus 28-i szövetségtanácsi ülésen¹⁸ Bókay nagymester kijelentette, hogy „a háborúból kifolyólag a magyar szabadkőművességnek másfelé kell a szorosabb testvéri kapcsolatokat keresni, mint eddig”. Gelléri Mór tiszteleti főtitkár ismertette néhány német nagypáholy üdvözlő leveleit, és javasolta, hogy szorosabb kapcsolatokat ápoljanak „azokkal, akik szövetségeseink nemcsak a békében, hanem a háborúban és testvériségben is”. Javasolta a három óporosz nagypáhollyal való kapcsolatfelvételt a fennálló elvi ellentétek mellett is, hiszen „Biztos a reménye, hogy amidőn a német államok minden polgára valláskülönbség nélkül vérrel pecsételi meg a hazájához való tartozást, az óporosz nagypáholyok is eltérnek eddigi állásfoglalásuktól.” A három óporosz nagypáholy és a svéd nagypáholy ugyanis kizárólag keresztényeket vett fel tagjai sorába, ezért a magyar nagypáholy nem tartott fenn velük

¹⁴ *Szabadkőművesek a fronton*. Kelet, 27. évf. (1915) 3. sz., március, 9.; *Tábori páholyok*, Kelet, 27. évf. (1915) 7. sz. augusztus, 10.; vö. *Szabadkőműves-páholyok a táborban*, Világ, 7. évf. (1916) 49. sz., február 18. 8.

¹⁵ *A kanadai szabadkőművesek ünneplése Angliában*. Kelet, 27. évf. (1915) 7. sz., augusztus, 16.

¹⁶ Jelentés a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1915. évi működéséről és ügyvezetéséről MNL OL P 1083 7. tétel (35. doboz)

¹⁷ Munkatábla a Szövetségtanács 1918. június 22-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

¹⁸ Munkatábla a Szövetségtanács 1914. augusztus 28-án tartott rendkívüli üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

kapcsolatot. A baráti viszonyt az 1915-ös év folyamán helyreállították, képviselőiket kölcsönösen kinevezték.¹⁹

A nagypáholy első nemzetközi akciójaként az ellenséges országokban internált, illetve hadifogoly magyar állampolgárok érdekében lépett fel. Mivel a szemben álló országok szabadkőműves szervezetei megszakitották egymással a kapcsolatokat, a semleges országok nagypáholyait kérte fel közvetítésre. 1914. december 31-én küldték ki a körlevelet, amelyre a brazil, a görög és az USA Oklahoma államának szabadkőműves főhatóságai válaszoltak, és továbbították Franciaországba és Angliába a kérést. Az angol nagypáholy nem reagált, a Francia Nagyoriens a brazilokon keresztül azt válaszolta, hogy az internáltak helyzete nem kritikus probléma, de bezzeg a magyar nagypáholy Belgium német lerohanásakor nem szólt meg.²⁰

A magyar nagypáholy a svájci Alpina Nagypáholyon keresztül tudakozódott a szabadkőműves hadifoglyok és internáltak hollétéről és helyzetéről. A svájci nagypáholy által fenntartott segélyszervezettel folyamatosan kitűnő kapcsolatot tartottak fenn, és számos esetben lehetett eredményt elérni.

Az Olasz Nagyorienshez részvétlétáviratot intéztek az olaszországi földregzés (1915. január 13.) kapcsán, és 500 korona segélyt küldtek²¹ – az olaszok azonban a pénzt visszaküldték.²²

1915 tavaszán személyes szabadkőműves kapcsolatokat igénybe véve próbálták visszatartani az olaszokat a háborúba való belépéstől, sikertelenül. Az olasz hadüzenetre válaszul 1915. május 29-én a Szövetség tanács az Olasz Nagyorienset elítélő határozatot hozott, és minden kapcsolatot megszakított vele.²³

A Nagypáholy csekély mértékben (50 korona), de támogatta az Állandó Béke Magyar Bizottságát,²⁴ és két képviselőjét delegálta a testületbe.²⁵

1916. november 21-én meghalt I. Ferenc József osztrák császár és magyar király, a világháború elindítója. A nagypáholy és az egyes páholyok is gyász munkákat tartottak az elhunyt király emlékére, s a gyászbeszéd magasztaló szuperlatívuszaiban még kötenytelen szabadkőművesnek is nevezték. Ezekről az eseményekről, a beszédekről és az elhangzott láncversről²⁶ a *Kelet és Világ* részletesen beszámolt, más lapok hírt közöltek róla. A szabadkőművesek kritikátlan hódolata különös, hiszen a magyar szabadkőművesség ikonikus alakja Kossuth Lajos²⁷ volt.

¹⁹ Jelentés a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1915. évi működéséről és ügyvezetéséről. MNL OL P 1083 7. tétel (35. doboz)

²⁰ *A magyar szabadkőművesség béketörekvése*. Budapest, 1917.

²¹ Munkatábla a Szövetség tanács 1915. január 23-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

²² Munkatábla a Szövetség tanács 1915. február 27-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

²³ Munkatábla a Szövetség tanács 1915. május 29-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

²⁴ Az 1915-ben tartott hágai női békekongresszus hozta létre az Állandó Béke Nemzetközi Női Bizottságát (*Women's International Committee for Permanent Peace*), amelynek megbízásából Magyarországon a Feministák Egyesülete alakította meg 1915. július 30-án az Állandó Béke Magyar Bizottságát. Glücklich Vilma: *A nők hágai békekongresszusa*. A Nő, 1915. május 10. 73–75.; *Az Állandó Béke Magyar Bizottsága*, 1915. július 5. 107.

²⁵ Munkatábla a Szövetség tanács 1915. szeptember 25-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

²⁶ A tisztelgő láncverset a kor egyik legnevesebb költője, Kosztolányi Dezső írta, Lásd: Vári László – Back Frigyes: *A „Láncvers” rejtélye (Kiről szól Kosztolányi szabadkőműves költeménye?)* Irodalomismeret, 31. évf. (2019) 2. sz. 96–105.

²⁷ Kossuth Lajost 1852-es amerikai útja során Cincinattiban vették fel a helyi páholyba, ahol már másnap legénnyé és mesterré avatták.

A SzövetségTanács 1916. december 16-i ülésén lehetőséget láttak a békekötés érdekében lépéseket tenni, miután a központi hatalmak békeajánlattal éltek.²⁸ A Nagypáholy megbízta Ágoston Pétert,²⁹ hogy egyeztessen a német nagypáholyokkal egy a semleges országokkal történő tárgyalás előkészítéséről. Az 1917 januárjában több hétig tartó németországi kiküldetés csak kevés eredménnyel járt, mert a német nagypáholyok a politikától való tartózkodásra hivatkozva elzárkóztak a javaslattól. Csupán azt sikerült elérni, hogy további tárgyalások alapjául elfogadják azt az elképzelést, hogy a központi hatalmak szabadkőműves főhatóságait Budapestre összehívják.³⁰ Ennek előfeltétele volt, hogy a központi hatalmak szabadkőműves szervezetei kapcsolatban álljanak egymással. Az MSNP-nek a török nagypáhollyal való jó viszonya segítette a német nagypáholyok kapcsolatfelvételét a törökökkel. Bulgáriában a francia Nagyoriens alapította Zarja páholy függetlenítette magát anyapáholyától – annak egyetértésével –, és bolgár nagypáholyt alapított 1917. november 27-én.³¹ A magyar nagypáholy elismerte őket, és támogatta a németekkel való kapcsolatfelvételt.³²

Mivel az óporosz német nagypáholyok a háború kezdetén megszakították a kapcsolatokat a németeket bíráló Alpinával, a magyar nagypáholy közvetített. Pfeifer Ignác³³ 1917. áprilisi svájci tartózkodása során elérte, hogy az Alpina vállalja, hogy a német megkeresésre pozitív választ adjon.³⁴

Az 1917. május 12-én tartott szövetségtanácsi ülésen határoztak egy Békebizottság létrehozásáról – amelyet gyakran Békeirodának neveztek –, és kijelölték tagjait.³⁵

Bókay nagymester és a Szövetségtanács az egyes páholyok önálló békeakcióit rendre megakadályozta, illetve becsatornázták a nagypáholy Békeirodájának feladatai közé, hogy elkerüljék a szabadkőművesség elleni támadásokat és kormányzati pressziót.³⁶

Az MSNP Békebizottsága a szabadkőművesség 200. évfordulóján, 1917. június 24-én levelet küldött a svájci és holland nagypáholyokhoz, hogy segítsék elő az érintkezést a semleges és hadviselő országok szabadkőművesei között. Maga a levél nem jutott egyenesen célba, szükség volt személyes kapcsolatokat is igénybe venni ennek érdekében. Hollandiában Fischer Ödön,³⁷ Svájcban Diener-Dénes József³⁸ közvetítésével kapták meg a nagymesterek,

²⁸ Munkatábla a Szövetségtanács 1916. december 16-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

²⁹ Ágoston Péter (1874–1925), magyar jogtudós, egyetemi tanár, politikus, a László király, majd a Bihar páholy főmestere.

³⁰ Berényi Zsuzsanna Ágnes: *A magyar szabadkőművesség béke-kísérletei*. In: Márton László (szerk.): *Trianon és a Szabadkőművesség*. Magyarországi Nagyoriens, 2002. 32.

³¹ Nyilatkozat Bulgária Nagypáholyának megalakulásáról, 1917. november 27. Munkatábla a Szövetségtanács 1917. december 22-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

³² Munkatábla a Szövetségtanács 1917. december 22-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

³³ Pfeifer Ignác (1868–1941) vegyészmérnök, műegyetemi tanár, a Comenius páholy tagja, főmestere.

³⁴ Pfeifer Ignác levele, 1917. április 15. Közli: Berényi: *A magyar szabadkőművesség béke-kísérletei*, 33.

³⁵ Munkatábla a Szövetségtanács 1917. május 12-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

³⁶ Berényi: *A magyar szabadkőművesség béke-kísérletei*, 26–30.

³⁷ Halasi-Fischer Ödön (1885–1965), nagykereskedő, lapszerkesztő, a Könyves Kálmán páholy tagja, üzleti célból tartózkodott Hollandiában, s közvetített a magyar és holland nagypáholy között.

³⁸ Diner-Dénes József (1857–1937), magyar szociáldemokrata politikus, művészettörténész, író, újságíró, a Demokratia, majd a Martinovics páholy tagja.

Lingbeek és Schwenter.³⁹ Az erre kapott válasz is korlátozott volt, csupán egy nem hivatalos találkozót tartottak lehetségesnek Bernben. Az antant azonban nem engedélyezte polgárainak a megjelenést (nem adtak útlevelet), így ennek a konferenciának a szervezése kudarcba fulladt.⁴⁰

1917. október 2-án a nagypáholyházban rekord számú szabadkőműves részvételével békemunkát tartottak, amelyen kinyilvánították a mielőbbi béke iránti elkötelezettségüket.⁴¹

1917. október 27-én a Szövetség tanács a békemunka eredményeképpen hozott határozatot arról a javaslatról, mely szerint büntetendő legyen a nyilvánosan, élőszóban vagy sajtóban elkövetett, más népeket rágalmazó, gyűlöletet keltő izgatás.⁴² Erről körlevélben értesítették a semleges országok szabadkőműves nagymestereit, kérve, hogy azok is tegyenek lépéseket hasonló jogszabályok meghozatala érdekében.⁴³

A világháború negyedik évének őszén a szabadkőműves Békeiroda – igaz, bizalmasan kezelendő felhívásában – már erőteljesen elítélte a háborús uszítást, a túlhajtott nacionalizmust és az idegengyűlöletet, és a demokratikus békéért szállt síkra.⁴⁴

Jászi Oszkár⁴⁵ 1918 elejére keletezett beszámolójában a svájci nagymesterrel tartott megbeszélése nyomán kilátástalannak tartotta nemzetközi szabadkőműves békepropaganda elindítását a német nagypáholyok kormányfüggősége és az antant országok szabadkőműveségének államaik háborús célkitűzései iránti szolidaritása miatt.⁴⁶

A berlini konferencia

A központi hatalmak budapesti szabadkőműves konferenciájával kapcsolatos megállapodás sokáig függőben maradt, végül a török küldöttek hivatalos berlini látogatása alkalmat adott annak változott helyszínén való megrendezésére. Ez pontosan tükrözte az erőviszonyokat, elképzelhető, hogy a berlini helyszín bírta rá a németeket a konferencia tényleges megvalósítására.⁴⁷ Magyar részről Balassa József⁴⁸ helyettes nagymester kapott megbízást a részvételre a nagypáholytól és útlevelet a hatóságoktól. 1918. július 19–21-re tűzték ki a találkozót, a megbeszélések programja szerint 21-én adták elő referátumaikat a küldöttek. Balassa referátumában a konferencián részt vevők üdvözlése után megfogalmazta elsődleges célját: „Egyik leghőbb vágyunk teljesülni ezzel a kongressussal. Mert amióta e szörnyű háború kitörése megszakitotta a testvéri láncot, a mi Nagypáholyunk mindig is arra törekedett, hogy minden eszközzel azon munkálkodjon, hogy a különböző népek testvérei újra egymásra

³⁹ A magyar szabadkőműveség béketörekvése, A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1917. évi október hó 2-án tartott munkája. Budapest, 1917.

⁴⁰ Berényi: *A magyar szabadkőműveség béke-kísérletei*, 22.

⁴¹ *A magyar szabadkőműveség béketörekvése*, id. mű.

⁴² A Nagypáholy határozata, Munkatábla a Szövetség tanács 1917. október 27-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

⁴³ Az ilyen izgatás „súlyos büntettként” szerepeljen a büntető törvénykönyvben. Munkatábla a Szövetség tanács 1917. október 27-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

⁴⁴ Berényi: *A magyar szabadkőműveség béke-kísérletei*, 24–28.

⁴⁵ Jászi Oszkár (1875–1957) magyar társadalomtudós, szerkesztő, politikus, a Martinovics páholy főmestere.

⁴⁶ Jászi Oszkár jelentését svájci küldetéséről közli: Berényi: *A magyar szabadkőműveség béke-kísérletei*, 44–46.

⁴⁷ Munkatábla a Szövetség tanács 1918. június 22-i rendes üléséről. MNL OL P 1083 3. tétel (31. kötet)

⁴⁸ Balassa József (1864–1945), magyar nyelvész, tanár, a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy helyettes nagymestere.

találjanak, és hogy mindenekelőtt legalább a szövetséges országok szabadkőművesei egyesüljenek a közös munkában. Ez a kongresszus az első lépés e cél felé, és az őszinte köszönet szavaival még egyszer üdvözlöm a hazáért folytatott küzdelemben egyesült négy nemzet nagymestereinek és nagypáholyainak küldötteit.” Ezután tömören ismertette a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy jelenlegi helyzetét és történetét. Majd a szabadkőművesség legfontosabb tevékenységeit foglalta össze. Végül a jelenlegi feladatokat tűzte ki: „De nem szabad kudarcot vallanunk, lépésről lépésre kell haladnunk, hogy egyre közelebb kerüljünk célunkhoz. Nagypáholyunk minden erőfeszítést és lépést megtett annak érdekében, hogy ne csak a testvérekkel szövetséges országokkal, hanem Hollandia és Svájc nagypáholyaival is felvegye a kapcsolatot, hogy jóvá tegye azt, amit önhibánkon kívül elkövtünk. Reméljük, hogy a szövetség, amelyet ma itt kötünk, olyan magot képez, amely körül a világ szabadkőművészete kikristályosodhat, hogy ismét béke uralkodjon a földön, és az emberi szeretet újra egyesítse a nemzeteket.”⁴⁹

A konferencia résztvevői egy rövid, nem sokra kötelező közös nyilatkozat elfogadása után hódoló táviratokat küldtek uralkodóiknak, és látogatást tettek a porosz páholyokat patronáló Frigyes Lipót porosz herceg Potsdam melletti vadászkastélyában. Vilmos császár válaszában kijelentette: „Ófelsége meg van győződve arról, hogy a nagypáholyok közös munkája hozzájárul a győzelmes szövetséges népek kölcsönös megértésének és becslésének fokozásához.” A nyilatkozatot a német hírszolgálat „Legfelső parancs folytán” eljuttatta a központi hatalmak sajtójának. Magyarországon a *Világ*⁵⁰ és a *Budapest*⁵¹ kommentár nélkül közölte, a *Budapesti Hírlap*⁵² képmutatónak és üres frázisokkal telinek nevezte.

A *Világ* néhány nap múlva újra foglalkozott a hírrel, megkérdezték Balassa Józsefet a közlemény elfogadásának hátteréről. Balassa megerősítette, hogy polemizáltak a porosz nagypáholyokkal a minden résztvevő számára elfogadható kompromisszum érdekében, de cáfolta a heves vita hírét.⁵³ Balassa a *Kelet*-ben ismertette a konferencia lefolyását, és fő eredményként a fiatalabb német szabadkőművesek pozitív hozzáállását emelte ki.⁵⁴

A konferencia eredménye, pontosabban eredménytelensége támadásra adott alkalmat – de már csak a háború befejezése után.⁵⁵

A fegyverszünet után

A fegyverszünet megkötését követően a magyar nagypáholy javasolta a svájci és holland nagypáholyoknak, hogy szervezzenek konferenciát a szabadkőműves kapcsolatok újra felvétele érdekében. A holland nagypáholy a svájcra hárította a feladatot, arra hivatkozva, hogy az antant országok szabadkőművesei bizalmatlanok velük szemben.⁵⁶

A magyar köztársaság megalakulása után a nagypáholy szikratáviratot küldött a világ minden szabadkőműves főhatóságához a friss magyar demokrácia megóvása érdekében, de pozitív reakálás nem érkezett, a Francia Nagypáholy ugyan tárgyalta, de a békekötés utánra

⁴⁹ Balassa: Referat für die Symbolische Grossloge von Ungarn, MNL OL P 1083 34. tétel (64. doboz)

⁵⁰ *Szabadkőműves kongresszus Berlinben*. Világ, 9. évf. (1918) 170. sz., július 24. 8.

⁵¹ *Szabadkőműves naggyűlés Berlinben*. Budapest, 42. évf. (1918) 170. sz., július 24. 5.

⁵² *Szabadkőművesek és szocialisták*. Budapesti Hírlap, 38. évf. (1918) 174. sz., július 28. 1–2.

⁵³ *A berlini szabadkőműves-naggyűlés*. Világ, 9. évf. (1918) 212. sz., szeptember 11. 7.

⁵⁴ *A berlini szabadkőműves kongresszus*. Kelet, 30. évf. (1918) 9. sz., november, 127.

⁵⁵ *MSNP Naggyűlés. 1919. január 25*. Kelet, 31. évf. (1919) 2. sz., február, 19.

⁵⁶ *MSNP Naggyűlés. 1919. január 25*. Kelet, 31. évf. (1919) 2. sz., február, 16.

halasztotta az érdemi választ.⁵⁷ Magyarország nehéz helyzetéről és a szabadkőműves kapcsolatok újrafelvételéről levelet írt a nagypáholy az angol, francia és olasz nagypáholyoknak, de válasz nem érkezett.⁵⁸

A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy az első világháború, a „Nagy háború” során a háború támogatásától eljutott a békekezdeményezésekig, de tényleges eredményeket nem tudott elérni. Ennek oka a szabadkőművesség „kozmpolitizmusának” erőtlensége, a nemzeti érdekek propagandájának sikere és a magyar nagypáholy megalkuvása volt. A szabadkőművesség nemzetközi együttműködése pókhálóként szakadt szét az érdekek vezérelte politikai és katonai küzdelmek során, s újrászövésére kölcsönös akarat híján nem kerülhetett sor. A szabadkőművesség ebben a tekintetben kísértetiesen hasonlított a nemzetköziséget hirdető többi szervezetre, például a szociáldemokraták pártjaira. A nemzetietlenség vádjának elkerülése érdekében a magyar szabadkőművesség frazeológiában és a gyakorlatban is túlteljesített, a nagypáholy, a páholyok és a páholytagok egyaránt erejükön felül jegyeztek háborús kölcsönöket.⁵⁹ Eközben a kormányzati elvárásoknak a nagypáholy vezetői többé-kevésbé önként megfeleltek, rettegtek a betiltással fenyegetőző politikusoktól. Ezt utólag be is vallották, amikor a szabadkőművesség hazai létének fenyegettségével magyarázták oportunitizmusukat.⁶⁰ Végső soron látnunk kell, hogy mind hívei, mind támadóí túlbecsülték a szabadkőművesek erejét – egyszerűen nem voltak képesek a filantrópián túl eredményeket elérni.

---

⁵⁷ MSNP Naggyűlés. 1919. január 25. Kelet, 31. évf. (1919) 2. sz., február, 16–17.

⁵⁸ MSNP Naggyűlés. 1919. január 25. Kelet, 31. évf. (1919) 2. sz., február, 17.

⁵⁹ A nagypáholy hadikölcsön jegyzése 1916-ban 30 000 korona volt, 1917-ben ez felszaporodott 50 000 koronára, ami a nagypáholy 80, majd 85 ezres tőkéjéhez mérve igen jelentős. A páholyok 1–5 ezer koronát jegyeztek. A páholytagok egyénileg is vásároltak hadikötvényeket. Lásd: *A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1916. évi zárszámadatai és 1917. évi költségelőirányzata*. Budapest, 1917.; *A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1917. évi zárszámadatai és 1918. évi költségelőirányzata*. Budapest, 1918.; Titkári jelentés a Debrecen keletén működő Haladás T.: és T.: 1914. évi működéséről. Debrecen, 1915.

⁶⁰ MSNP Naggyűlés, 1919. január 25. Kelet, 31. évf. (1919) 2. sz., február, 19.